

Мастацкае ўвасабленне твораў Максіма Танка на беларускім радыё

Трывалыя творчыя стасункі народнага паэта Беларусі М. Танка з Беларускім радыё пацвярджае вялікая колькасць матэрыялаў, якія захоўваюцца ў фанатэцы Дома радыё. Найстарэйшы запіс, даступны ў нашы дні, датуецца 1952 г., тады сам паэт чытаў перад мікрафонам уласныя вершы. Надзвычай плённымі гадамі па папулярызаванні вершаванай спадчыны і захаванні яе для будучых пакаленняў сталі 1960-я. Сведчаннем таму з’яўляюцца фондавыя запісы 1961, 1962, 1965, 1966, 1967 гг. Варта адзначыць, што паэт прыходзіў у радыёстудыі не толькі з вершамі, але і ў якасці вядучага дакументальных перадач. У 1961 г. М. Танк агучвае свае “Недыпламатычныя нататкі” пра паездку ў ЗША на 15-ю сесію Генеральнай Асамблеі ААН. Праз год Беларускае радыё перадало выступленне паэта аб вызваленні Польшчы ад фашыстаў і яе шляхі пасляваеннага развіцця. Да 50-годдзя М. Танка ў 1962 г. была запісана перадача “Слова сяброў”, удзел у якой бралі Я. Брыль, Р. Шырма, Ю. Семяняка. З перадачы 1964 г. “След бліскавіцы” слухачы зноў мелі магчымасць чуць звесткі пра творчасць М. Танка.

“Паэзія Максіма Танка ў музыцы” – так называецца радыёперадача 1963 г. пра сувязь паэтычнай спадчыны паэта з музыкай. Падобная, але намнога большая па працягласці анталогія складзена ў 2012 г. фондавыя запісы ўтрымліваюць узоры дзейнасці беларускіх кампазітараў П. Падвырава, Ю. Семянякі, А. Багатырова, А. Туранкова, У. Мулявіна, Э. Зарышкіна, У. Будніка, С. Бельцокова, Э. Тырманд, Д. Смольскага, В. Іванова і інш. на вершы М. Танка.

Аўдыяльнае ўвасабленне творчасці М. Танка разлічвалася і на дзіцячую аўдыторыю. Напрыклад, у 1961 г. народны артыст СССР Г. Глебаў запісаў на радыё казкі “Пра мядзведзя”, “Жук і слімак”, “Журавель і чапля”. Прафесійнае выкананне характарнага акцэра застаецца ўзорным і ў нашы дні. З 1979 г. захоўваецца перадача “Кніжчына святая”, якая зафіксавала на плёнцы выступленне М. Танка ў СШ № 19 г. Мінска і галасы вучняў. У 1980 г. народная артыстка Беларусі М. Захарэвіч агучыла “Быліну пра касмічнае падарожжа мураша Бадзіні”.

Колькасць паэтычных радыёкампазіцый, складзеных на аснове творчасці М. Танка, пастаянна павялічваецца. У 2011 г. да дзясяткаў запісаных дадалася перадача “Прайсці праз вернасць”, дзе паэзію класіка чытае А. Гарцуеў. У 2012 г. у фонды паступіла яшчэ адна кампазіцыя ў выкананні М. Захарэвіч “Праз вогненны небасхіл”. Апрача перадач, цалкам пабудаваных на вершах М. Танка, маюцца зборныя радыёкампазіцыі розных гадоў, у якія таксама ўключаны творы іншых паэтаў.

Вяршыняй мастацкага радыёвяшчання паводле М. Танка з’яўляецца радыёпастаноўка па аднайменнай паэме “Янук Сяліба”. Зварот да гэтага твора не быў выпадковасцю, паколькі “Янук Сяліба” належыць да буйнейшых, ранніх і найбольш значных здабыткаў паэтычнага эпасу аб партызанскім руху на Беларусі. Гэта быў вялікі поспех усёй савецкай літаратуры ваеннага перыяду [2, с. 170]. Сам аўтар лічыў паэму “Янук Сяліба” “найбольш удалай у сваёй творчасці” [3, с. 55]. У

1958 г. з крытыкай у адрас паэмы выступіў Р. Бярозкін [3, с. 148], але гэта не зменшыла цікавасці да паэмы супрацоўнікаў Беларускага радыё. За інсцэніроўку “Янука Сялібы” і рэжысуру ўзялася народная артыстка Беларусі З. Браварская.

У цэнтры радыёспектакля стаяць адважны патрыёт Янук Сяліба, яго жонка Раіна, ускосна праз радыётвор праходзяць фельчар Заруба, каваль Таўкач, старшыня Лукаш, музыкант Цішка. Сярод ворагаў у радыёпастаноўцы паказваюцца Гарыдавец, яго швагер Мітрафан, капітан Шарон і немец Курт.

Адаптацыяй паэмы для запісу на радыё займалася таксама заслужаны работнік культуры Рэспублікі Беларусь Т. Абакумоўская, якая выступіла рэдактарам аўдыятвора. Многія сцэны, якія заміналі б сачыць за асноўнай сюжэтнай лініяй, аўтары інсцэніроўкі выдалілі: напрыклад, сцэны сну Янука, ночы маладых, прыходу брата Васіля Сялібы і інш. Некаторыя сюжэтныя лініі, прапісаныя М. Танкам, кшталту палявання, прыходу ў партызанскі лагер фельчара, вяселля Янука і Раіны, скарочаны. Да арыгінальнага тэксту паэта дадаліся адаптацыйныя рэмаркі, характэрныя для твора, які ўспрымаецца на слых. Напрыклад, у некаторых дыялогах З. Браварская зварок прапісала звароты адных герояў да іншых па імені, каб слухач не паблытаў ад асную скіраванасць рэплік. Адметна, што на тэмп вершаванага твора такія далаўненні не паўплывалі.

Рэжысёр радыёпастаноўкі З. Браварская галоўнай дзеючай асобай зрабіла вядучага, які агучваў тэкст ад аўтара. На ролю быў запрошаны артыст Л. Валодзін, які бліскуча справіўся з пастаўленай задачай. Праз шырыню інтанацый, розную сілу голасу, эмацыянальную афарбоўку і чаргаванне маўленчай хуткасці вядучы ўводзіць слухача ў абставіны. Ён і рамантычны апавядальнік, які быццам прысутнічае на вяселлі або адзівае навакольнае веснавое харавое, ён жа і неаб'якавы сведка жорсткага сцэн крывавай расправы з немцамі. Вядучы задае тэмпарытм радыёпастаноўкі, патрымлівае яе эмацыянальны складнік.

Такія ж функцыі выконвае музычнае афармленне, якім займаўся гукарэжысёр В. Лешчанок. Ідэйная велічнасць паэмы, машаб трагедыі падкрэслены напружанымі, трывожнымі мелодыямі ў выкананні сімфанічнага аркестра. Музыка то заціхае, то з'яўляецца зноў, каб падкрэсліць драматызм сітуацыі.

Пастаноўка атрымалася камернай з пункта гледжання гукавога афармлення, паколькі ў спектаклі “Янук Сяліба” яно амаль адсутнічае. Гукі, шумы ў радыёпастаноўцы заменены фразамі вядучага, які праз голас акрэслівае абставіны развіцця сюжэта. Гукавая падача артыстаў, задзейнічаных у пастаноўцы, часам стрыманая, адчуваецца ўплыў абмежаванай студыйнай прасторы, але разнапланавая (блізка да мікрафона – інтымна, душэўна; аддалена – злосна, нервова, галасы другасных герояў).

Дзеянне радыёпастаноўкі ў пачатку развіваецца даволі імкліва, дынамічна, без лірычных адступленняў і вялікіх прамоў вядучага. У гэтым адрозненне аўдыятвора ад першаасновы М. Танка. Пасля сцэны знаёмства Янука з Раінай праз далучэнне музычнага складніка знакамітай мелодыі “Мікіта”, што падкрэслівае

прыналежнасць герояў да простага люду, дзеянне перамяшчаецца ў новую хату Янука, дзе ладзіцца вяселле двух герояў. Праз колькі хвілін вядучы пад гукі музыкі ўзнёслага, веснавога характару перанакіроўвае слухача ў іншую прастору – на поле, дзе сустракаюцца Раіна і закаханы ў яе Гарыдавец, сапернік Янука. Такі пераход як бы падводзіць нас да зараджэння канфлікту паміж персанажамі. Яшчэ праз колькі хвілін размова Янука з суседзямі Мітрафанам паведамляе слухачу пра пачатак вайны з немцамі, дзеянне пастаноўкі ўваходзіць у асноўную фазу – паказ барацьбы партызан з ворагамі.

Ролю Янука Сялібы выканаў артыст І. Лапцінскі, які перадаў шматгранны характар свайго героя, нягледзячы на тое, што ў радыёпастаноўцы галоўны персанаж з'яўляецца не часта. Найбольш выразна акрэслена роля Раіны, якую выканала артыстка Л. Цімафеева. Як пісалі літаратурныя крытыкі, мастацкі вобраз Раіны атрымаўся найбольш удалым у творы М. Танка. Яна самы яркі, шматгранны і дзейсны характар паэмы [2, с. 174]. Падобнае зафіксавана і ў радыёпастаноўцы. Л. Цімафеева стварыла пяшчотны, жаночы вобраз аддачай жонкі, клапатлівай маці, якая не ламаецца пад цяжарам жыццёвых абставін, а, наадварот, з “простай бярэзіны ў бары” ператвараецца ў моцную, самаахвярную патрыётку. Прапісаныя М. Танкам думкі гераіні “ажылі” ў радыётворы праз лірычныя, шчырыя інтанацыі выканаўцы.

Асобна хочацца ўгадаць сцэну, калі Раіна трапляе ў палон і сустракаецца з Гарыдаўцам. Гэты момант у радыёспектаклі можна назваць кульмінацыйным, паколькі менавіта ў ім адбываецца эмацыянальны накал дзеяння, падкрэслены пастаноўшчыкамі. Гарыдавец выдае перад немцамі, і тым самым губіць Раіну сваімі словамі: “Даўно знаёмы з ёю я, даўно знаёмы з жонкай Янука!”. Аўтар інсцэніроўкі радыёматэрыялу быццам спецыяльна зрабіла ўпор на паўтарэнне слоў, каб падкрэсліць драматызм сцэны. М. Танк абышоўся фразай без паўтарэння: “Даўно знаёмы з жонкай Янука”. Абвостранасць сітуацыі ў аўдыятворы падкрэслівае паўза, цішыня, якая ў радыёвяшчанні мае наймагутнейшае драматычнае значэнне. У спектаклі цішыня выкарыстана таксама ў сцэне, калі ворагі спяць, чаюць сяло Чырвоны Лог, а Я. Сяліба атрымлівае раненне.

Кожны вобраз, зафіксаваны ў пастаноўцы, вылучаецца праўдзівасцю, шырынёй і паглыбленасцю ў матэрыял, ад чаго радыётвор робіцца захапляльным. У запісе спектакля бралі ўдзел артысты В. Лебедзеў, які выканаў ролю Гарыдаўца, У. Яркоў у ролі фельчара, А. Навасельскі, які сыграў капітана Шарона, а таксама Ю. Галкін і У. Унукаў.

Эстэтычную каштоўнасць паэме “Янук Сяліба” надаваў апісаны М. Танкам свет прыроды – прыгожы і трывожны. Непаўторная краса наваколля ў аўдыязапісе не надта вылучаецца. Радыёпастаноўка не ўтрымлівае эпілога, напісанага М. Танкам. Спектакль завяршаецца мажорнай, узнёслай мелодыяй і надзеяй Янука на вызваленне радзімы ад варожай сілы, надыход вясны як сімвала адраджэння. Пастановачная група радыётвора тым самым падкрэсліла геаграфічную прыналежнасць гісторыі пра Янука Сялібу Беларусі – краіне, што моцна пацярпела

ў гады вайны, але адрадізілася, дзякуючы намаганням герояў, пра якіх расказваецца ў спектаклі.

Запіс радыёпастаноўкі ажыццявілі ў 1964 г. У 2012 г. адбылася рэстаўрацыя работы, якая і ў нашы дні гучыць актуальна, жвава і без пафасу. Паслухаць аўдыяверсію “Янука Сялібы” можна ў тэматычных перадачах Беларускага радыё, а таксама ў інтэрнэце. Запіс запампаваны на сайтах для прыхільнікаў аўдыякнігі і радыётэатра: http://knihi.com/Maksim_Tank/Januk_Sialiba_audio.html, <http://www.starradio.ru/audio/23941>.

Такім чынам, спадчына народнага паэта М. Танка, дзякуючы Беларускаму радыё, набыла шырокае аўдыяльнае распаўсюджанне. У розныя гады ў студыях запісваліся вершаваныя радыёкампазіцыі, казкі, дакументальныя перадачы, якія захоўваюцца ў фондах і перыядычна трансліююцца на хвалях дзяржаўных радыёканалаў. Галоўнай аўдыяработай паводле М. Танка стала радыёпастаноўка па аднайменнай паэме “Янук Сяліба”. Запіс твора, прычым да здабыткаў паэтычнага эпасу аб партызанскім руху на Беларусі, увайшоў у залаты фонд нацыянальнага радыёвяшчання.

Літаратура

1. Арочка, М. М. Максім Танк: жыццё ў паэзіі / М. М. Арочка. – Мінск : Навука і тэхніка, 1984. – 272 с.
2. Бугаёў, Д. Я. Паэзія Максіма Танка / Д. Я. Бугаёў. – 2-е выд., выпр., дап. – Мінск : Беларус. навука, 2003. – 341 с.
3. Калеснік, У. А. Максім Танк: нарыс жыцця і творчасці / У. А. Калеснік. – Мінск : Маст. літ., 1981. – 189 с.